

Theorieboekje

Project Oorlog & Verzet

Mens & Maatschappij

Leerjaar 2

Gallië

Gallië was het rijk van de Galliërs. Je kent ze waarschijnlijk wel uit de stripverhalen van Asterix en Obelix. Gallië bestond uit het tegenwoordige Frankrijk en een deel van het zuiden van het tegenwoordige Duitsland. Ten noorden van de Galliërs woonden de Belgen. Ook het tegenwoordige Noord-Brabant behoorde tot dit gebied. Deze rijken kregen hun naam van de Romeinen. De bewoners van ons gebied voelden zich geen Belg, maar waren onderdeel van een **stam**. Dit is een samenleving van een aantal grote families die in tijden van oorlog een gezamenlijke leider kozen. De stam werd geleid door een aantal oude wijze mannen uit de belangrijke families. Zij maakten de regels en spraken recht in de "ding" (rechtbank). Daarvan is de naam dinsdag voortgekomen.

Bron 1 Asterix & Obelix

Bron 2 Gallië

Romeinen bezetten Gallië

Julius Caesar was een legerleider uit het Romeinse Rijk. Hij wilde graag de leider worden van de Romeinen. Hiervoor moest hij belangrijk en bekend worden in het gehele Romeinse Rijk. Hij besloot om Gallië te veroveren om de volgende redenen:

- Een groot stuk land veroveren zou hem beroemd maken.
- In Gallië kon hij een grote oorlogsbuit veroveren om zijn schulden af te lossen.
- Caesar zou nieuwe economische markten kunnen ontwikkelen in Gallië.

Julius Caesar heeft het land veroverd tot aan de rivier de Rijn. Het gebied onder de Rijn noemde hij België en Gallië, het gebied ten noorden van de Rijn noemde hij Germanië. Op deze manier heeft hij er zelf voor gezorgd dat hij een heel rijk veroverd had. Caesar beschreef de Gallische oorlogen in zijn militaire dagboek, de *Bello Gallico* (De Gallische oorlog).

Caesar kon de stammen veroveren door de stammen tegen elkaar op te zetten. Hij zorgde ervoor dat de stammen hem gingen volgen in plaats van de andere stammen. Dit deed hij door de stamhoofden veel rijkdom en aanzien te geven. Daarnaast wisten de stammen dat het Romeinse leger op dat moment veel sterker was dan de onderling ruziemakende Gallische en Belgische stammen.

Wanneer een stam overwonnen was, eiste Caesar goud en slaven.

Na de Gallische oorlogen werd Caesar **dictator**. Hij mocht vanaf nu alles zelf bepalen en in 10 jaar de problemen in het Romeinse Rijk oplossen. Uiteindelijk werd hij na 5 jaar vermoord.

Bron 3 Julius Caesar

Bron 4 Romeinse soldaat

De Eburonen komen in opstand

In het land van de stam der **Eburonen** kwam de leider in opstand tegen de Romeinen. Ze waren door Caesar overwonnen en werden slecht behandeld. Zij moesten veel rijkdom en slaven afstaan.

Ambiorix was de leider van de opstand en kreeg een onderdeel van het Romeinse leger op de knieën door het Romeinse leger in de bossen te verslaan.

Caesar kwam de Romeinse legers helpen met een groot leger en zij versloegen de Eburonen. Hij pleegde hierbij een **genocide**. Het Romeinse leger moordde in zijn opdracht het gehele Eburonen volk uit.

Bron 5 Ambiorix

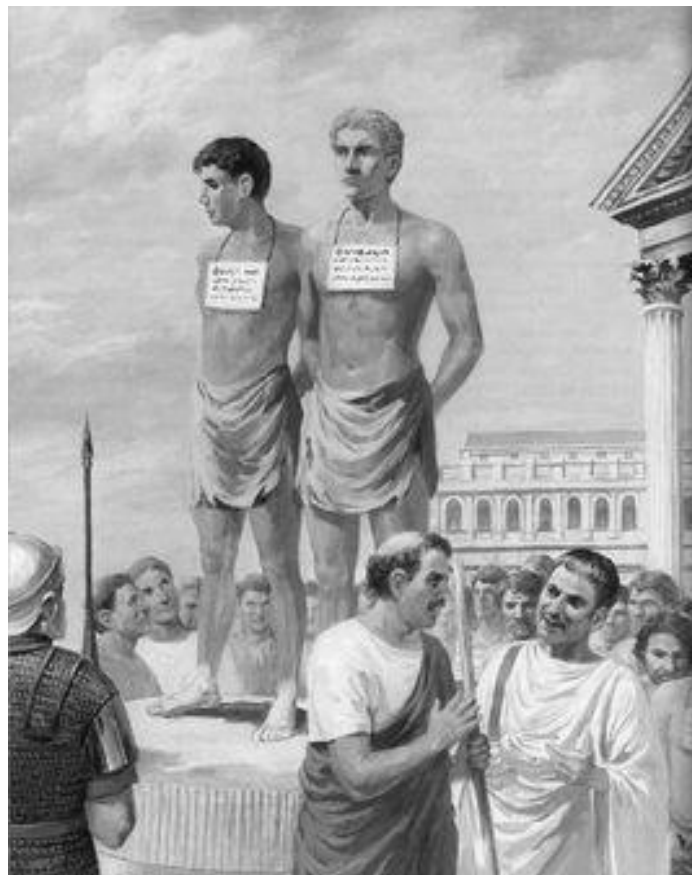

Bron 6 Rijk van de Eburonen

Slavenhandel in het Romeinse Rijk

Slavernij is iets van alle tijden. Tot op de dag van vandaag vind er nog slavernij plaats in bijvoorbeeld Afrika waar verschillende volkeren elkaar bevechten en mensen tot slaaf maken, Elk volk heeft ooit te maken gehad met slavernij. Zo had je slavernij ten tijde van het Romeinse Rijk en in de 17e eeuw werden veel Afrikaanse slaven gebruikt op de plantages van de Europeanen in Zuid- en Midden Amerika.

Eén van de hoekstenen van de Romeinse economie waren de goedkope en rechteloze arbeidskrachten, de **slaven**. Bekend is dat uit het Gallische gebied veel slaven werkten in de Romeinse steden en op het platteland. Een tijdgenoot van Caesar, genaamd Diodorus Siculus, vermeldt dat in Rome een gezonde Ebufoon 6 tot 8 amforen (grote potten in de vorm van vazen waar wijn in vervoerd werd) waard is. De Eburonen en de latere Bataven (uit het Nederlandse rivierengebied) stonden bekend om hun kracht. Zij werden daarom ook gebruikt als bodyguard voor de keizer of als Gladiator.

Bron 7 Slaven ten tijde van het Romeinse Rijk

Komst van de Europeanen

In het jaar 1492, nadat 'Columbus Amerika ontdekte', betekende dit het begin van veel ellende voor de Indianen. Voor de Europeanen was dit het begin van een in veel opzichten roemrijke geschiedenis. In het oostelijke gedeelte van de huidige Verenigde Staten vestigden zich vooral Europeanen. Zij stichtten in het oosten **koloniën**, daarom werden zij kolonisten genoemd. Er ontstonden 13 Europese koloniën aan de oostkust van het continent Amerika. Deze koloniën zouden later de eerste dertien staten vormen van de Verenigde Staten van Amerika op 4 juli 1776.

Wat waren de belangrijkste redenen voor de Europeanen om naar Amerika te **migreren**?

- **Het zoeken naar vrijheid.**

Sommige mensen vluchtten naar Amerika, omdat zij in hun eigen land vervolgd zouden worden vanwege het uiten van hun eigen mening. Door te vluchten naar Amerika hoopten zij zo hun eigen mening te kunnen uiten.

- **Het zoeken naar mogelijkheden om in vrijheid hun eigen godsdienst uit te kunnen oefenen.**

In heel veel Europese landen vonden er godsdienstoorlogen plaats. Sommige werden vervolgd om hun geloof. Om hun eigen geloof in alle vrijheid te kunnen uitoefenen, besloten Europeanen te migreren naar Amerika.

- **Het zoeken naar betere bestaansmogelijkheden.**

In Europa leefden vele mensen in grote armoede. Zij hoopten in Amerika meer kansen te krijgen.

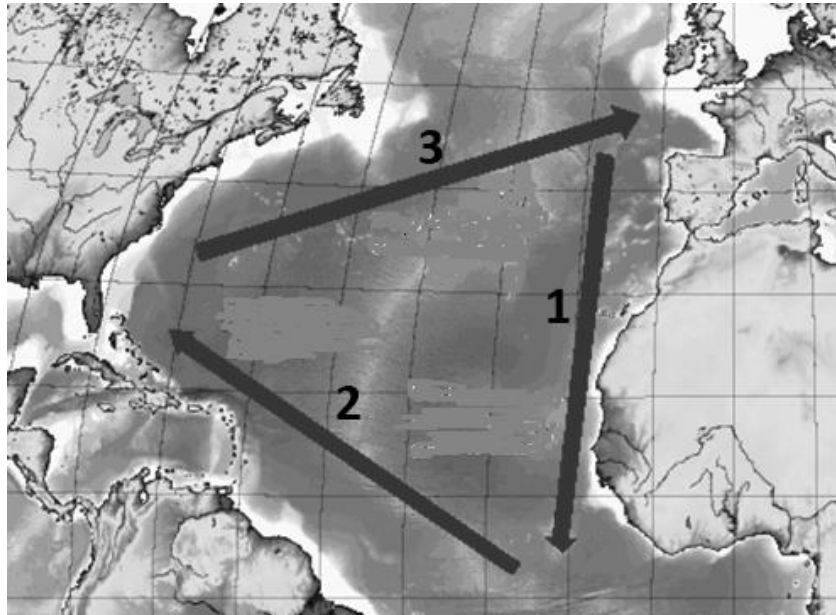

Bron 8 De eerste dertien koloniën aan de oostkant van Amerika.

Slavernij

Toen de eerste Afrikanen in Virginia aankwamen (1619), leek het erop dat zij net als de Europeaanse contractarbeiders na een bepaalde periode de vrijheid en een stuk land zouden krijgen. Dit gebeurde ook met vele van de eerste Afrikanen. Maar heel snel veranderden de koloniale bestuurders de regels voor de Afrikaanse contractarbeiders. Contractarbeid werd vervangen door slavernij. Aan het einde van de 18^e eeuw hadden de presidenten Washington en Jefferson al tegen de slavernij gepleit. Het ging toen in het zuiden niet zo goed met de plantages waarop de slaven werkten. Na de uitvinding van de cotton-gin (een machine waarmee men de katoenpluis kon ontzaden) nam het aantal plantages en dus de vraag naar nieuwe slaven toe. Omstreeks 1860 waren er ongeveer vier miljoen slaven in het zuiden en de meeste werkten op de **plantages** of boerderijen.

In bron 8 kun je zien hoe de slavenhandel vroeger verliep. Wij noemen dit de **driehoekshandel** die plaatsvond tussen de 17^e en de 18^e eeuw.

Bron 8 driehoekshandel

Tegenstellingen leiden tot burgeroorlog

In de noordelijke staten nam de **industrie** snel toe. De mensen daar wilden dat de regering van de VS de industrie beschermde door bijvoorbeeld invoerrechten te heffen op alle industrieproducten die uit andere landen werden ingevoerd. Daarbij ging het om Engelse producten. In het zuiden was weinig industrie. **Akkerbouw** en **veeteelt** (=landbouw) leverden hier de belangrijkste producten op. Het zuiden van de VS leverde meer katoen dan welk ander land in de wereld. Het grootste deel van de oogst ging naar Engeland. Het zuiden verhandelde die katoen tegen Engelse industrieproducten. Zuidelijke staten hadden dus geen enkele behoefte om invoerrechten te heffen op deze Engelse producten.

Er waren ook politieke tegenstellingen tussen het noorden en het zuiden. De noordelijke staten wilden dat de VS vanuit één centraal punt bestuurd moest worden (**centraal bestuur**), namelijk vanuit Washington, terwijl de zuidelijke staten vonden dat de macht bij de staten zelf moest liggen (**decentraal bestuur**).

Op de plantages in het zuiden werkten slaven. In het noorden was de arbeid vrij; niemand was het bezit van een ander mens en daarom keken de meesten in het noorden van de VS heel anders aan tegen de slavernij dan de zuidelijke staten. De meerderheid in het noorden was tegen slavernij, terwijl het zuiden voor slavernij was.

Burgeroorlog

In 1833 richtte William Lloyd Garrison een anti-slavernij beweging op. Hun ideaal was, afschaffing van de slavernij en slavenhandel. Deze beweging werd abolitionisme genoemd. Aanhangers van het **abolitionisme** werden abolitionisten genoemd. De beweging telde binnen enkele jaren ruim 100.000 leden.

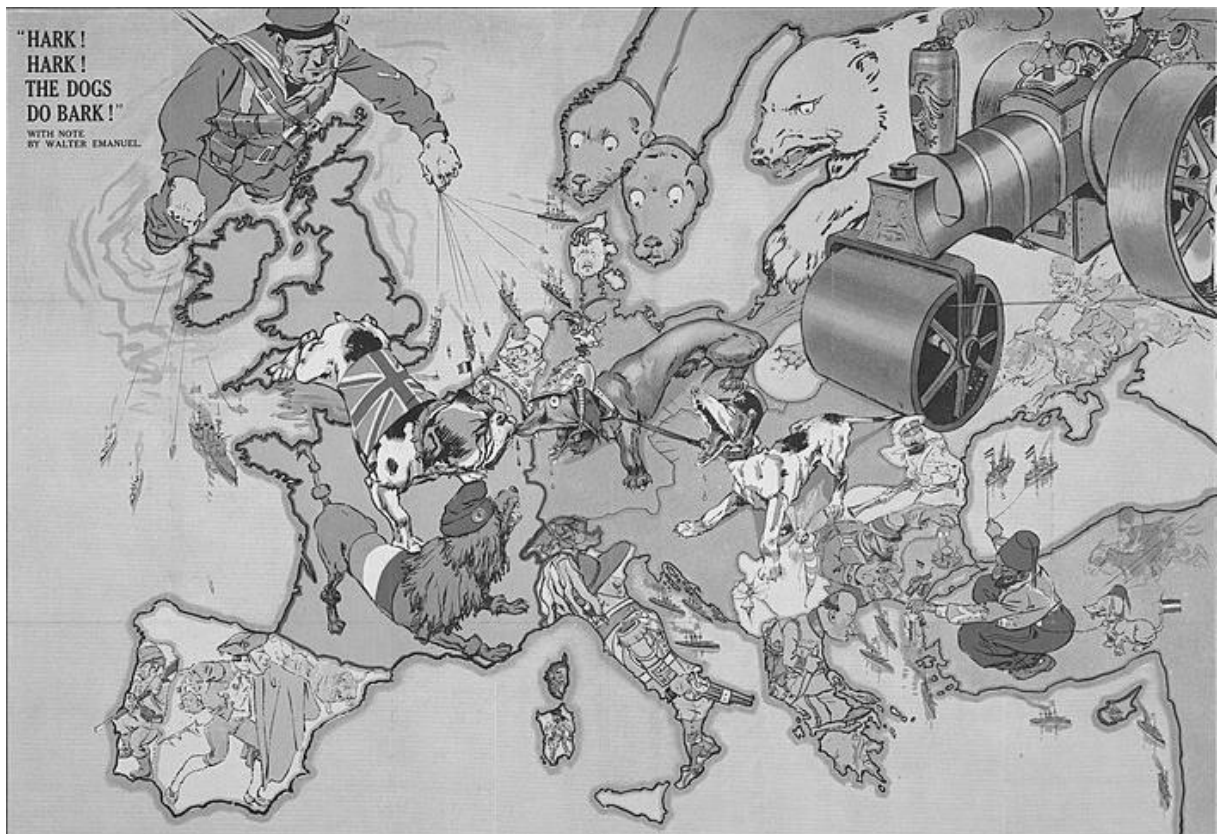
In 1860 werd Abraham Lincoln de nieuwe president van de Verenigde Staten. In de noordelijke staten werd slavernij verboden en Lincoln keurde zelf de slavernij ook af. De zuidelijke staten erkenden Lincoln hierdoor niet als hun president en besloten zich af te scheiden van de unie. Dit leidde tot de Amerikaanse Burgeroorlog. Op 1 januari 1863 werd de slavernij door Abraham Lincoln afgeschaft. Maar het duurde nog tot de nederlaag van het zuiden in 1865 voordat ook de zuidelijke slaven hun vrijheid kregen. Lincoln kon niet lang van zijn overwinning genieten: vijf dagen later werd hij vermoord.

Bron 9 De moord op Abraham Lincoln

Oorzaken van de Eerste Wereldoorlog

Vanaf de tweede helft van de 19^e en het begin 20^e eeuw heerste onder de mensen in Europa het gevoel van **nationalisme**. Mensen waren trots op hun land, volk en cultuur. Soldaten vonden het een eer om voor hun land te vechten. Ouders waren enorm trots als hun zoon een militair uniform droeg of een medaille kreeg. Alles wat met het leger te maken had, vonden zij prachtig. Vaak waren er optochten van soldaten. Ze hadden dan hun mooiste uniformen aan en droegen glimmend gepoetste wapens met zich mee. Mensen waren trots op alles wat met het leger te maken had. Door dit **militarisme** zagen veel mensen oorlog niet als iets slechts, maar als een goede manier om te laten zien hoe sterk en machtig hun land was. Tussen Europese landen ontstond er een strijd wie de meeste en de krachtigste wapens zou maken; **wapenwedloop**. Om tijdens een oorlog niet alleen te staan, sloten landen **bondgenootschappen** en spraken af om elkaar economisch en militair te steunen. Tijdens de Eerste Wereldoorlog vochten de **Geallieerden** (Frankrijk, Rusland en Groot-Brittannië) tegenover de **Centralen** (Duitsland, Oostenrijk-Hongarije en het Ottomaanse Rijk). Sommige landen kozen geen partij en bleven dus neutraal. Toen er steeds meer fabrieken in de 19^e eeuw werden gebouwd, hadden Europese landen voor hun fabrieksproducten grondstoffen nodig. Dit zorgde ervoor dat er een strijd ontstond onder de Europese landen wie de meeste koloniën zou bezetten. Hoe meer koloniën een land had, hoe sterker en machtiger zijn positie in de wereld was. Dit werd **modern imperialisme** genoemd. Ook zijn bepaalde vijandschappen als oorzaken te benoemen voor het uitbreken van de Eerste Wereldoorlog. Zo vond er tussen 1870-1871 de **Frans-Duitse oorlog** plaats waarbij de Duitse staatjes Frankrijk wisten te verslaan. Hierdoor werden de Duitse staatjes samen één land: Duitsland. Als overwinning op de Fransen bezetten de Duitsers het Franse Elzas- Lotharingen en sindsdien wilden de Fransen maar één ding: wraak nemen op Duitsland.

Bron 10 Hark, hark, the dog to bark! 'Hooft, hooft, de honden blaffen', prent uit 1914

De aanleiding (moord in Bosnië)

Dat er een oorlog zou komen, was voor veel Europeanen in 1914 wel duidelijk. Maar waar en wanneer? Op 28 juni 1914 bracht de kroonprins van Oostenrijk-Hongarije een bezoek aan Sarajevo. Bosnië-Herzegovina maakte in 1914 deel uit van Oostenrijk-Hongarije. Servië was een onafhankelijk land en wilde heel graag dat Bosnië zich zou aansluiten bij hen. In Bosnië woonden veel Serven. De nationalistische Serven moesten niks hebben van Oostenrijk-Hongarije. Toen de Oostenrijk-Hongaarse kroonprins Franz-Ferdinand Sarajevo bezocht, pleegde een Servische nationalist een aanslag op de kroonprins en zijn vrouw. Deze gebeurtenis was de **aanleiding** voor de Eerste Wereldoorlog. In Oostenrijk-Hongarije waren veel mensen woedend. Servië moest worden gestraft, vonden ze. Rusland beloofde Servië te helpen als er oorlog kwam. Dezelfde belofte werd door Duitsland gedaan aan Oostenrijk-Hongarije. En de oorlog kwam er. Op juli 1914, precies een maand na de aanslag op de Oostenrijk-Hongaarse kroonprins, begon de oorlog die veel mensen al jaren verwachtten: 'de Grote Oorlog'. We noemen deze oorlog: De Eerste Wereldoorlog.

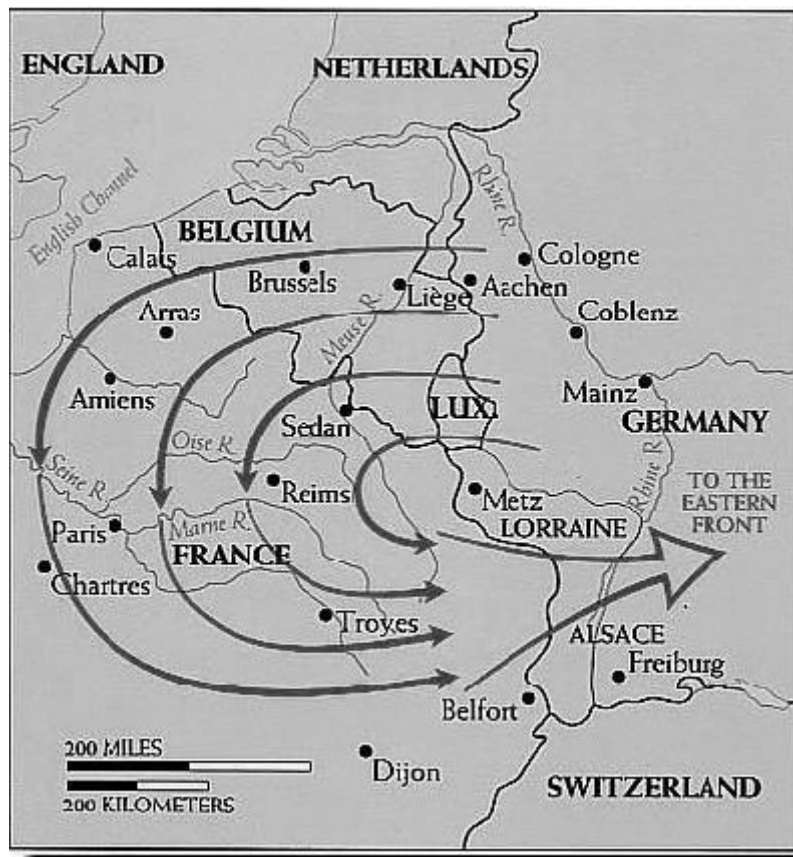
Bron 11 Kaart van Oostenrijk-Hongarije 1914

Bron 12 Aanslag op de Oostenrijkse Franz-Ferdinand op 28 juni 1914 door Gavrillo Princip. Hiermee begon WO1.

Het verloop van de Eerste Wereldoorlog

Duitsland lag ingesloten tussen vijanden: in het westen was dat Frankrijk en in het oosten was dat Rusland. Dat zou betekenen dat het Duitse leger zich moest splitsen: het ene deel van het leger zou dan in het westen moeten vechten en het andere deel in het oosten met Rusland. Dit noemen we een **tweefrontenoorlog**. Om zo'n tweefrontenoorlog te voorkomen, bedacht de Duitse generaal Von Schlieffen een plan: het **Von Schlieffenplan**. Dit hield in dat Duitsland eerst via het neutrale België Frankrijk zou aanvallen, Parijs zou omsingelen, heel snel een overwinning zou boeken op de Fransen en dan vervolgens snel naar de Duits-Russische grens om het Russische leger te verslaan. Dit aanvalsplan zou maximaal 6 weken in beslag mogen nemen. Omdat Rusland een groot land was, zou het een tijdje duren voordat het Russische leger zich zou **mobiliseren**, dacht de Duitse legerleiding. In de praktijk liep het anders: Groot-Brittannië schoot België te hulp, Fransen waren eerder in het noorden bij de Belgische grens en de Russen mobiliseerden zich sneller dan verwacht in het oosten.

Bron 13 Het Von Schlieffenplan

Loopgraven

De Duitsers veroverden in korte tijd het grootste deel van België. Maar in Zuid-West België en Noord-Frankrijk bleek de tegenstand van de Geallieerden sterker. De strijd werd zo hevig dat de soldaten zich gingen ingraven. Op die manier waren ze veilig voor vijandelijke beschietingen. De kuilen waarin de soldaten schuilden, werden loopgraven genoemd. Er kwamen steeds meer loopgraven bij. Uiteindelijk lagen de twee partijen over de hele lengte van het front tegenover elkaar in een **loopgravenoorlog**. Tussen de loopgraven van de twee legers lag een niemandsland: een spookachtig, kapotgeschoten strook land. Soms kwamen de soldaten uit hun loopgraaf en renden het niemandsland in, om de loopgraaf van de vijand te veroveren. De soldaten van de overkant begonnen dan massaal te schieten. Gevolg: duizenden doden. In 1916 werd er op deze manier vijf maanden lang gevochten bij het Franse riviertje de Somme en 1,4 miljoen soldaten overleefden de Slag bij de Somme niet. Geen enkel leger kon door de loopgraven van de tegenpartij breken. Ook niet met de nieuwe wapens die voor het eerst ingezet werden tijdens de Eerste Wereldoorlog, zoals: tanks, repeteeergeweer, gifgas, handgranaat, vliegtuigen, zeppelin, mitrailleur, etc.

Bron 14 Loopgraven in Ieper

Bron 15 Duitse soldaten 1916 [tweede van links staand; Hitler]

Het laatste oorlogsjaar

In het laatste jaar van de Eerste Wereldoorlog vonden er interessante ontwikkelingen plaats. Deze oorlog werd niet alleen uitgevochten in de lucht, op grond, maar ook op zee. Nadat Duitsland het achtste schip van het neutrale Verenigde Staten had geraakt, was de maat vol voor de Verenigde Staten en besloten zij om mee te doen aan de Eerste Wereldoorlog. De Verenigde Staten sloten zich aan bij de Geallieerden en moesten nu wel terugvechten. Zij brachten tienduizenden frisse soldaten en heel veel nieuwe wapens naar Europa. Uitgeputte Duitse soldaten konden hier niet tegenop, Duitse loopgraven werden voor het eerst doorbroken sinds het begin van de oorlog. In het oosten was de oorlog toen al voorbij. Voor Rusland verliep de oorlog zo slecht dat het volk in 1917 in opstand kwam. De Russische keizer werd afgezet en de nieuwe regering sloot vrede met Duitsland. Duitsland hoefde hierdoor geen tweefrontenoorlog meer te voeren. In november 1918 was de oorlog ook in West-Europa voorbij. De Eerste Wereldoorlog kreeg het karakter van een **wereldoorlog**, omdat niet alleen in Europa werd gevochten, maar ook in koloniën in Afrika en Azië. Raakte een Europees land in oorlog, dan gold dat ook voor de koloniën van dat land. Tienduizenden soldaten uit Senegal, Congo, Algerije, India, Viëtnam en vele andere landen kwamen naar Europa om te vechten in de loopgraven.

Bron 16 Amerikaans passagiersschip wordt tot zinken gebracht in 1917.

Bron 17 Afrikaanse soldaten in dienst van Frankrijk.

Het Verdrag van Versailles

Ongeveer iets langer dan een half jaar na het einde van de Eerste Wereldoorlog werd er in Versailles een verdrag getekend: Het **Verdrag van Versailles**. Een verdrag is een overeenkomst tussen landen. Tijdens dit verdrag werd Duitsland keihard aan tafel gestraft door de winnaars van de Eerste Wereldoorlog. Duitsland kreeg verschillende straffen. Enkele voorbeelden hiervan zijn:

- Duitsland moest een deel van zijn grondgebied afstaan;
- Duitsland moest al zijn koloniën afstaan;
- Duitsland moest een enorm bedrag aan herstelbetalingen betalen voor de verrichte oorlogsschade;
- Het Duitse leger mocht niet groter zijn dan 100.000 personen;
- Duitsland mocht geen wapens meer maken, geen luchtmacht en geen marine meer hebben.

Veel Duitsers vonden de straffen onrechtvaardig. Zij voelden zich vernederd door zowel de overwinnaars als door hun eigen regering, die het verdrag had ondertekend. Later zou het Verdrag van Versailles gezien worden als één van de oorzaken voor het uitbreken van de Tweede Wereldoorlog.

Bron 18 De gebieden die Duitsland moest afstaan

Waardeloos geld in de economische crisis van 1929

Er was veel onrust onder de Duitse bevolking. Het ging niet goed met de Duitse economie. Volgens het Verdrag van Versailles moest Duitsland een enorm bedrag aan herstelbetalingen doen. Om dat te kunnen betalen, drukte de Duitse regering extra geld bij. Als er van een product meer is, dan wordt het product minder waard en dat was bij geld ook zo. Als geld minder waard wordt, heb je meer geld nodig om een product te kunnen kopen: de prijs ervan stijgt dus. Dit heet **inflatie**. De inflatie werd zo hoog in 1923 dat Duitsland zelfs moeite had om de herstelbetalingen door te betalen, totdat de Amerikanen de Duitsers hielpen met leningen.

Met de Amerikaanse economie ging het daarentegen fantastisch tot 1929. In 1929 ging het mis. Amerikaanse fabrieken produceerden meer dan dat ze konden verkopen. Daardoor ontstonden grote voorraden. Fabrikanten gingen minder produceren en moesten daarom een deel van hun werknemers ontslaan. Deze mensen hadden geen inkomen meer en konden hun schulden niet afbetalen. Banken, winkels en fabrieken gingen failliet. De **economische crisis** sloeg over naar Europa. Dat kwam, omdat Amerika nauwelijks nog Europese producten kocht: de handel stortte in. Duitsland werd het hardst getroffen. De Amerikaanse leningen aan Duitsland werden stopgezet. Miljoenen Duitsers werden werkloos en straatarm. Inflatie, economische crisis, werkloosheid en armoede waren dus ook oorzaken voor het uitbreken van de Tweede Wereldoorlog.

Bron 19 Duitse kinderen spelen met stapels van papiergeld

Hitler en de NSDAP

In 1919 werd Adolf Hitler lid van een kleine politieke partij, waarvan hij snel de leider werd: de **NSDAP** (=Nationaal Socialistische Duitse Arbeiderspartij). Het **nationaal socialisme** was de leer van zijn partij. De aanhangers van NSDAP werden **nazi's** genoemd. Wat hield zijn leer in grote lijnen in? Waar stonden nazi's voor?

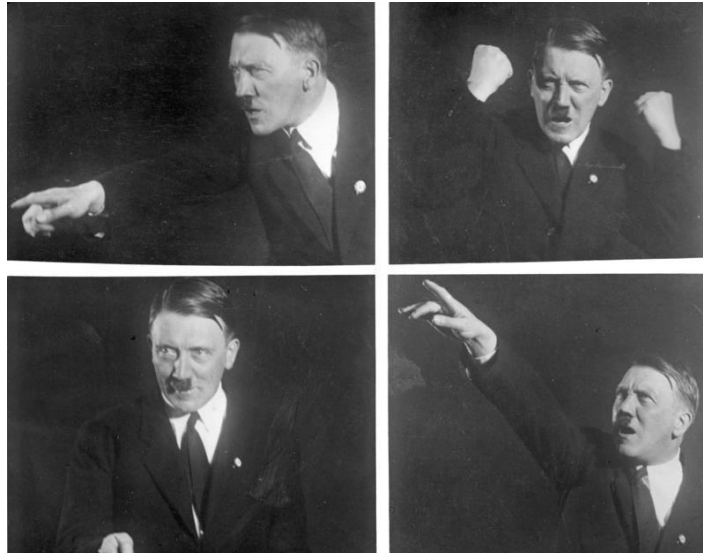
- Er moet **één sterke leider** zijn die de beslissingen neemt en democratie moet afgeschaft worden;
- Problemen oplossen door **geweld** toe te passen en niet met elkaar in gesprek gaan;
- Germanen zijn het beste ras. Zij zijn meer waard dan alle andere rassen;
- Duitsland moet weer een sterk land worden met een sterk leger;
- Haat tegen Joden = **antisemitisme**.

In 1933 kwam Adolf Hitler aan de macht in Duitsland. Hij nam meteen een aantal maatregelen:

- Alle politieke partijen werden verboden, behalve de NSDAP;
- Rechters moesten voortaan doen wat de nazi's wilden;
- Tegenstanders van nazi's werden opgesloten en gedood;
- Duitsland werd een **totalitaire samenleving** met Hitler als dictator.

Hitler hield zich aan zijn verkiezingsbeloften en stopte met het betalen van de herstelbetalingen. Ook bouwde hij een groot en sterk leger op. Miljoenen werklozen werden soldaat of werkten in wapenfabrieken. De werkloosheid en de armoede verminderden daardoor snel en Hitlers populariteit nam toe. Ook veel mensen in andere landen vonden het indrukwekkend dat hij Duitsland weer opbouwde. Ook bezette hij met het Duitse leger gebieden in Europa en sloot deze landen aan bij Het Duitse Rijk. Kortom, Hitler haalde stap voor stap het Verdrag van Versailles onderuit. Engeland en Frankrijk stonden toe dat hij dat deed, omdat zij een eventuele oorlog

wilden voorkomen. Zo hielden zij Hitler te vriend. De houding van Frankrijk en Engeland om Hitler te vriend te houden om een eventuele oorlog te voorkomen, noemen we **appeasement politiek**.

Bron 20 Adolf Hitler

Bron 21 NSDAP poster

Start Tweede Wereldoorlog

Op 1 september 1939 was het dan zover: het Duitse leger viel onder leiding van Adolf Hitler Polen binnen. Deze gebeurtenis was de aanleiding, dus het begin, van de Tweede Wereldoorlog. Als reactie hierop verklaarden Engeland en Frankrijk de oorlog aan Duitsland. Al in het voorjaar van 1940 lukte het het Duitse leger om grote delen van Europa te bezetten. Hiervoor hadden zij een tactiek toegepast: de **Blitzkrieg**. Tanks en vliegtuigen werden tegelijkertijd ingezet om snel en zo veel mogelijk land te bezetten. Vanuit de lucht werden vijandelijke legers, militaire doelen, maar ook steden gebombardeerd.

Bron 22 Duitse Rijk 1942

Verloop Tweede Wereldoorlog

In de Tweede Wereldoorlog waren er twee bondgenootschappen. De Duitsers vormden samen met Italië en Japan de **As-mogendheden**. Groot-Brittannië, Frankrijk en Sovjet-Unie vormden de **Geallieerden**. Tijdens de oorlog sloten veel andere landen zich aan bij de Geallieerden. In 1941 vielen de Duitse legers de Sovjet-Unie binnen. Deze aanval noemden zij Operatie Barbarossa. Voor Stalin kwam dit onverwacht, omdat beide landen in augustus 1939 hadden afgesproken om elkaar niet aan te vallen in een **niet-aanvalsverdrag**. Het Russische leger was niet klaar voor een oorlog, waardoor de Duitsers enorme gebieden konden veroveren. Miljoenen Russische burgers en soldaten kwamen daarbij om. Honderden steden en duizenden dorpen werden door de nazi's vernietigd. Na een jaar had het Russische leger zich hersteld. De Slag bij Stalingrad, een stad in het zuiden van de Sovjet-Unie, werd een keerpunt in de Tweede Wereldoorlog: voor de eerste keer verloren de Duitsers. Dit had onder andere te maken met het Russische strenge winterweer. Daarna veroverde de Sovjet-Unie langzaam maar zeker zijn verloren gebieden op de Duitsers terug.

De Verenigde Staten en Japan.

De Verenigde Staten waren lange tijd geen partij in de oorlog. Op 7 december 1941 vernietigden de Japanners echter een groot deel van de Amerikaanse vloot in Pearl Harbour, een haven op een eilandje bij Hawaï in de Stille Oceaan. Er vielen 2400 Amerikaanse doden. De Verenigde Staten verklaarden direct daarop de oorlog aan Japan. Omdat Japan en Duitsland bondgenoten waren, kwamen de Verenigde Staten op deze manier ook in oorlog met Duitsland en kregen Engeland en de Sovjet-Unie er een machtige bondgenoot bij. Uiteindelijk namen de Verenigde Staten wraak op Japan en gooiden in augustus 1945 atoombommen op Hiroshima en Nagasaki. Deze gebeurtenissen lieten ons zien dat de Tweede Wereldoorlog het karakter had van een wereldoorlog, omdat de oorlog ook uitgevochten werd buiten Europa.

De bezetting van Nederland

Toen Duitsland heel veel landen veroverde, hoopte de Nederlandse regering neutraal te blijven, net als tijdens de Eerste Wereldoorlog. In de nacht van 10 op 11 mei 1940 viel het Duitse leger Nederland binnen. Na vier dagen strijd bombardeerden de Duitsers de stad Rotterdam. Zeker 800 mensen kwamen om en heel de binnenstad van Rotterdam werd weggevaagd. De Duitsers dreigden andere Nederlandse steden plat te bombarderen. Daarop besloot het Nederlandse leger te **capituleren**. Vanaf 15 mei 1940 werd Nederland bezet door Duitsland. De regering besloot op het laatste moment naar Engeland te vluchten.

Bron 23 Eerste fase van de bezetting

Verraad en verzet

Tijdens de eerste jaren van de bezetting gedroegen de Duitse soldaten zich vrij netjes. Toch zagen de meeste Nederlanders ze het liefst zo snel mogelijk weer vertrekken. Sommige Nederlanders gingen bij het verzet. Ze deden van alles om de Duitsers dwars te zitten, zoals: onderduikers helpen aan een onderduikadres, verzetskranten maken, verzetskranten verspreiden, aanslagen plegen op Duitse soldaten, spullen van Duitse soldaten vernielen, etc. Daarentegen sloten sommige Nederlanders aan bij het Duitse leger. Ze hielpen de Duitsers, dreven handel met hen, vochten mee in het Duitse leger, verraadden de onderduikers en sommige werden lid van de NSB. Samenwerken met de vijand wordt collaboreren genoemd.

Bron 24 Anton Mussert, leider van de NSB staat terecht

De D-day

Op 6 juni 1944 voeren duizenden schepen vol Amerikaanse, Engelse en Canadese soldaten en soldaten uit andere landen richting de Franse kust. Bij deze aanval vielen duizenden doden, want de Duitsers verdedigden de kust goed. Deze dag werd later **D-day** genoemd. Uiteindelijk wisten de geallieerden een klein stukje van Frankrijk te veroveren. Ze brachten er een enorm leger heen. Van daaruit vochten ze zich een weg naar Duitsland. Tegelijkertijd vochten vanuit het oosten de Russen zich naar het westen. In april 1945 ontmoetten de twee legers elkaar, midden in Duitsland. Hitler pleegde zelfmoord, na eerst nog te trouwen met zijn vriendin Eva Braun. Op 7 mei 1945 gaf Duitsland zich over. De oorlog in Europa was voorbij.

Bron 25 D-day

Het laatste oorlogsjaar in Nederland

Het zuiden van Nederland werd in de herfst van 1944 bevrijd. Het lukte de geallieerden toen niet om over de grote rivieren in het midden van ons land te komen. Tijdens een verrassingsaanval, waarbij 5000 soldaten aan parachutes in zweefvliegtuigen werden gedropt, probeerden de Engelsen de brug bij Arnhem over de rivier de Rijn te veroveren. Daarbij ging veel fout en bovendien was er een sterk Duits leger in de buurt. De Slag bij Arnhem werd door de geallieerden verloren. Het noordelijke deel van Nederland bleef dus langer bezet. In de laatste winter van de oorlog ontstond er hongersnood in de grote steden van West-Nederland. Tijdens deze **Hongerwinter** aten mensen zelfs suikerbieten, bloembollen, honden, katten, boomschors, etc. Meer dan 20.000 mensen stierven van de honger. Pas na de strenge winter konden de geallieerden de eerste plaatsen in Gelderland en Overijssel bevrijden. Tijdens de ergste hongersnood in het westen dropten de geallieerden voedsel. West-Nederland hoefde niet meer bevrijd te worden door de geallieerden, want op 5 mei 1945 gaf het Duitse leger in Nederland zich over.

Bron 26 Kinderen roven houtblokken van tussen de tramrails

Miljoenen doden

Tijdens de Tweede Wereldoorlog vielen er miljoenen doden waaronder vele onschuldige mensen. Onder hen waren ongeveer zes miljoen joden. Ook werden zigeuners, homoseksuelen en politieke tegenstanders van de nazi's vermoord. De meesten stierven in vernietigingskampen: dat waren concentratiekampen die speciaal werden gebouwd om mensen te doden. De gigantische moord op de zes miljoen joden kreeg later de naam Holocaust. De nazi's bouwden zeven vernietigingskampen. Daarvan was Auschwitz, in het huidige Polen, het bekendst. Daarna bouwden ze tientallen andere concentratiekampen waar gevangenen als slaven moesten werken en zeer slecht werden behandeld.

Bron 27 Kinderen in Auschwitz (vernietigingskamp)

Begrippenlijst

Aanleiding: waardoor iets gebeurt.

Abolitionisme: het streven naar afschaffen van slavernij.

Akkerbouw: het verbouwen van gewassen in de grond.

Antisemitisme: haat tegen joden (Jodenhaat).

Appeasementpolitiek: de houding van Frankrijk en Groot-Brittannië om Duitsland te vriend te houden om een eventueel oorlog te voorkomen.

As-mogendheden: bondgenootschap tijdens de Tweede Wereldoorlog tussen Duitsland, Italië en Japan.

Blitzkrieg: snelle aanvalsoorlog met vliegtuigen, parachutes en tanks die de Duitsers toepasten aan het begin van de Tweede Wereldoorlog om het grondgebied van de tegenstander snel te bezetten.

Bondgenootschap: landen die elkaar militair en economisch steunen tijdens een oorlog.

Capitulieren: overgave van het leger.

Centraal bestuur: een land of een staat dat vanuit één centraal punt wordt bestuurd.

Centralen: bondgenootschap tijdens de Eerste Wereldoorlog tussen Duitsland, Oostenrijk-Hongarije en het Ottomaanse Rijk.

Collaboreren: samenwerken met de vijand.

Concentratiekamp: een kamp waar mensen in werden opgesloten, omdat ze bijvoorbeeld van een ander volk zijn of een andere mening hadden.

D-day: de naam voor de historische dag toen de geallieerden landden op de kust van Normandië om West-Europa te bevrijden van nazi-Duitsland.

Decentraal bestuur: een land of een staat dat vanuit meerdere punten wordt bestuurd.

Dictator: leider van een land die alles alleen en zelf beslist.

Driehoekhandel: handel tussen West-Europa, West-Afrika en Amerika waarbij onder andere gehandeld werd in wapens, alcohol, landbouwproducten en slaven.

Eburonen: volksstam waarvan het grootste deel ten tijde van Caesar woonde tussen "Maas en Rijn."

Economische crisis: een periode waarbij het economisch niet goed ging met de wereld, die begint in 1929.

Frans-Duitse: oorlog tussen Frankrijk en een aantal Duitse staten in 1870-1871.

Gallië: de Nederlandse naam voor het deel van het westelijke gebied van Europa.

Geallieerden: bondgenootschap tijdens de Eerste Wereldoorlog tussen Groot-Brittannië, Frankrijk en Rusland.

Genocide: moord op een heel volk of ras (volkerenmoord).

Hongerwinter: was de laatste oorlogswinter (1944/45), toen in het nog niet bevrijde westen van Nederland honger en gebrek werd geleden.

Industrie: verzamelnaam voor alle spullen die gemaakt worden in fabrieken.

Inflatie: daling van de waarde van het geld en het stijgen van de prijzen van producten en goederen.

Koloniën: een gebied dat door een ver ander land wordt bezet en bestuurd.

Loopgravenoorlog: een oorlog waarbij de legers van twee landen zich ingegraven hebben in kuilen om van daaruit elkaar te beschieten.

Migreren: verhuizen naar een ander land.

Militarisme: trots zijn op alles wat met het leger en oorlogvoering te maken heeft.

Mobiliseren: het leger klaarmaken voor de oorlog.

Modern imperialisme: het streven van Europese landen vanaf de tweede helft van de 19e eeuw om meer gebieden te bezetten voor macht en aanzien.

Nationaalsocialisme: zo noem je de ideeën van Adolf Hitler waarbij één leider alle macht heeft, sterk nationalistisch is en een enorme haat heeft tegen Joden.

Nationalisme: trots zijn op je land, vlag, volk, cultuur, tradities, etc.

Nazi's: de aanhangers van Adolf Hitler.

Niet-aanvalsverdrag: afspraak tussen Duitsland en Sovjet in augustus 1939 om elkaar niet aan te vallen en in het geheim Polen in twee stukken te verdelen.

NSB: Nationaal Socialistische Beweging waarvan Anton Mussert de leider was.

NSDAP: Nationaal Socialistische Duitse ArbeidersPartij van Adolf Hitler.

Plantages: groot landbouwbedrijf in een tropisch land waar één gewas wordt verbouwd.

Stam: groep mensen met een eenvoudige samenleving en een eigen cultuur.

Slaven: iemand die in het bezit is van iemand anders en ervoor arbeid verricht en geen rechten heeft.

Totalitaire samenleving: een samenleving waarin de overheid alle macht in handen heeft en grote invloed heeft op het leven van de burgers.

Tweefrontenoorlog: oorlog die op twee fronten wordt gevoerd.

Veeteelt: het houden van dieren, zodat je de eieren, melk, vlees of bont kunt gebruiken om te verkopen.

Verdrag van Versailles: een aantal afspraken dat gemaakt is in 1919 in het Versailles tussen de Geallieerden en de Centralen waarbij vooral Duitsland keihard gestraft werd.

Verzet: tegenwerken van de vijand tijdens een oorlog.

Von Schlieffenplan: het plan van het Duitse leger om via het Neutrale België snel Frankrijk binnen te vallen en te bezetten en dan richting het oosten naar de Duits-Russische grens om af te rekenen met het Russische leger.

Wapenwedloop: strijd tussen landen wie de meeste en de krachtigste wapens produceert.

Wereldoorlog: een oorlog waarbij landen uit verschillende continenten deelnemen, zoals de Eerste Wereldoorlog en de Tweede Wereldoorlog.

Vernietigingskamp: kampen waarin de tegenstanders van de nazi's waaronder Joden en zigeuners werden vermoord.